
PAVLE MIJOVIĆ I MATICA CRNOGORSKA

Marko Špadijer

Priča o Pavlu Mijoviću i Matici crnogorskoj obično se sublimira u jednu rečenicu: Pavle Mijović bio je jedan od osnivača Matice. To je šturi podatak za biografiju čovjeka i institucije.

Zapravo, to je priča o Crnoj Gori i nama devedesetih godina. Priča o tome kako se rodio otpor, kako su se začele ideje, ko je nosio barjak, kako su se oko njega skupljali ljudi, u šta se to razvilo ili izrodilo. Da se to rasvijetli biće posla za hroničare i istoričare, a na nama učesnicima je da, dok smo pri svijesti, svjedočimo o tom vremenu i ljudima u njemu. Dokumenta su ostala zapisana, postoje knjige, novine i televizijski snimci mnogih događaja. Ljudska sećanja sa distance od dvadeset godina mogu biti nevodoljno pouzdana i subjektivna, ali čine dio kompleksa istine bez koje ona ne bi bila potpuna.

Crna Gora je buknila u plamenu populizma za odbranu Jugoslavije i socijalzima kakvim ih je zamišljao novi srpski Mesija. Ovde je instalirano novo podaničko rukovodstvo koje se okružilo iskusnim popovskim i propagandnim ešalom obučanim i da satiru sve što je crnogorsko. Institucije nauke i kulture, naviknute da ugađaju pobjednicima, stale su na tu stranu.

Uskoro se Jugoslavija raspala i počeo krvavi etnički pir koji je, srećom, Crnu Goru više koštao obraza nego mrtvih glava. Na početku se osramotila izgonom desetine nevoljnika, da bi nekoliko godina kasnije sprala tu sramotu prijemom na hiljade prognanih.

Iz tog mraka izlašla je na videlo jedna nova Crna Gora koja nije pristajala na zatiranje imena crnogorskog, poniženja i život nedostojan civilizovanog građanina. Ona se ispoljavala kroz političke partije, stvaranje književnih i drugih udruženja, revolt omladine, rađanje opozicione štampe...

Pokazalo se da Crna Gora nije više ona iz gusala, spremna da ratuje na račun drugoga. Njen vitalni dio već je iskoračio iz mita i latio se građanskih i demokratskih metoda da izbori svoja prava. Iz tradicije se sučuvala hrabrost, državna svijest i spremnost pojedinca na pregnuće za opšte dobro. I na drugoj strani zatucanost nije zamračila um, pa se, srećom, Crna Gora nije međusobom poklala, već je mirno raspetljala svoje istorijske čvorove.

Sa ove distance jasnije se vidi da u Crnoj Gori nije bila uništena samosvijest i da su na razne strane tinjale žiške otpora politici koja obezličava i poništava Crnu Goru. Otpor nije došao iz institucija koje su u svim narodima i državama stvorene da njeguju i razvijaju identitet o sebi, kao što su Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Univerzitet, naročito studije nacionalne grupe predmeta, škole, Istorijski institut, nacionalni muzej i druge. One su ćutale ili pomagale destrukciju. U njima nije živjela crnogorska samosvijest. Šetite se samo proslave 500 godina Crnojevića štamparije, prijedloga da CANU postane filijala SANU, Pobjedinog *Rata za mir*... Tamo se javljao poneko prijedlozima o potrebi odbrane od nasrtaja na crnogorsko nacionalno i kulturno biće, ali nijedna ideja nije mogla da se razgori od trulih ćepanica.

Otpor je na samom početku bio individualan i u javnosti su se najčešće eksponirale ličnosti koje su za sobom imale godine i decenije borbe za crnogorsku samobitnost. Te ličnosti su bile na

neki način kompromitovane upravo od onih koji su zauzeli teritoriju i javnu scenu Crne Gore.

Pokazalo se da to nijesu usamljeni borci, već da imaju istomišljenjake. Stvoren je Crnogorski PEN centar, Monitor, Crnogorsko društvo nezavisnih književnika, Matica crnogorska...

Crnogorski kulturni pokret početkom devedesetih imao je sreću što su ga predvodili ljudi od integriteta, širokih vidika i ljudske topline, koji su istrajavali na principima i bili vjerni idealima. Zalagao se za nacionalna prava Crnogoraca, ali uvijek naglašavao kulturna i vjerska prava građana svih drugih nacionalnosti. Ni u jednom trenutku taj pokret nije iznevjerio najviše norme civilizacije. Borio se žestoko protiv svih vidova asimilacije, ali mu je strana pomisao o etnički čistoj Crnoj Gori. Postojala je svijest da je svaki šovinizam rastura i pretvara u bijedu. U temelje tog pokreta postavljena je Crna Gora kao država na koju polažu jednaka prava svi oni koji je drže za domovinu.

U vrijeme jednoulja i vladavine niskih strasti činilo se da se riječ kulture ne može čuti od jeke topova. Da bi zavladao porok straha i etničkog nasilja, trebalo je učutkati svaki glas razuma. Oni koji su se osmjelili da pozovu na toleranciju, smatrani su izdajnicima, a oni koji su stvarali udruženja istomišljenika tretirani su kao državni neprijatelji. Na njih je vlast sručila medijski bijes i anatemu. Nijesu mogli da odgovore na blaćenja, pa su reagovali prezirom na one koji su provodili zulum nad „robljem svezanim“.

Kao mnogo puta do sada pokazalo se da je svemoć politike u odnosu na kulturu prividna i kratkotrajna. Politika u balkanskoj varijanti „volje za moć“ neminovno je populistička, kratkovida i lišena visokih ideala, a zna da postane primitivna i siledžijska. Kultura joj služi kao dekor i sredstvo manipulacije masama. Istinska kultura, ne pristaje na zloupotrebu jer čuva dubinski smisao života čovjeka i naroda kao zajedničko dobro. Bez nje nema demokratije i stalne težnje za društvenom harmonijom.

Jedan on onih koji je izašao na megdan silama koje su uzjahale Crnu Goru bio je Pavle Mijović, partizanski borac, doktor nauka, akademik kome smo danas nastojali da osvijetlimo kompleksan portret.

Možda je najveća zasluga Pavla Mijovića što nije dozvoljavao crnogorskim intelektualcima da ustuknu pred zlom i pokleknu pred silom. Nije im dozvoljavao da ćute. Jednostavno ih je ćerao na otpor. Govorio je da se „mora istrajati na principima u najnepovoljnijim uslovima novije crnogorske stvarnosti“. Uman, nepotkupljiv, prkosan i inatan, on je ličnim primjerom i neustrasivošću djelovao kao najbolji uzor, a sa Crnogorskim PENom je poslao poruku koja je doprla do Evrope i svijeta.

U priči o Pavlu Mijoviću moja dionica je skromna.

Moje poznanstvo s Pavlom Mijovićem datira iz kraja šezdesetih, kad me je na njega uputio njegov drug i vršnjak, španski borac i narodi heroj, Vladimir Popović. Govoreći o Pavlu veoma toplo i s poštovanjem, evocirao je uspomene iz zajedničkog rada u jugoslovenskoj ambasadi u Moskvi do 1948., kad je Vlado bio ambasador, a Pavle sekretar i ataše za štampu. Kasnije smo se više puta srijetali i saradivali, a naročito osamdesetih kad nas je u beogradskoj Reviji Bato Tomašević angažovao da pišemo knjige o Crnoj Gori (on *Umjetničko blago Crne Gore*, a ja opštu monografiju *Crna Gora*) koje su izašle na tri strana jezika. Saradivali smo i u Enciklopediji Crne Gore dok je na njoj radio Leksikografski zavod. Možda su našoj bližoj saradnji smetale, njemu moje političke funkcije i prećerana samouvjerenost koje one nose, a meni njegova prijeka narav. To su bolje podnosili njegovi prisni saborci i kolektivni pisci brojnih reagovanja iz pionirskog PENovog vremena - Branko Banjević, Novica Samarđžić i Zuvdija Hodžić. Tek naš odnos je bio do kraja njegovog života dobar, uzdržano srdačan i mislim uz uzajamno poštovanje.

Ova intimna ispovijest možda nije na mjestu, ali neće biti suvišno da ostane zapisana među obilje podataka o Pavlu Mijoviću.

Konačno prelazim na Maticu crnogorsku. Govoreći o Božini Ivanoviću, dotakao sam se uloge Pavla Mijovića u osnivanju Matice crnogorske, a sada ću iznijeti više detalja.

Već sam više puta napisao da se niko ne može smatrati osnivačem Matice, jer je ona kolektivno djelo. Možda više od drugih, taj epitet može nositi Pavle Mijović, kao „začinjalac“.

Pavle Mijović je kao predsjednik Crnogorskog PEN centra bio gost u Zagrebu na obnoviteljskom kongresu Matice hrvatske 1990. godine i tada je dao intervju za „Vjesnik“ u kome se bavi idejama zašto nije osnovana Matica crnogorska u vrijeme crnogorske samostalnosti i kasnije. Osvrćući se na istorijsku dimenziju iznio je poglede o konfuznom shvatanju crnogorskog pitanja, o tome da su „izvanjci“ donijeli neke moderne ideje, ali i ideje Garašanina po kojima je „sve što je pravoslavno srpsko“ i da su crnogorskoj nauci dali pečat „nauka i naučne ustanove u Vojvodini i Srbiji“. Zanimljivo je viđenje da Republika Crna Gora nije osnovala Maticu jer je „komunističkoj birokratiji bilo preče da okupljaju u Socijalističkom savezu i sličnim organizacijama sav kulturni potencijal“, što je, po njemu, dovelo do paralize, jer je SSRN svemu davao političku dimenziju.

Mijović vidi u otuđenju crnogorskih intelektualaca razlog što je Crna Gora posljednja u Jugoslaviji osnovala univerzitet, akademiju nauka, filozofski fakultet i da „zbog toga ni sada još uvijek nemamo crnogorskih nacionalnih studija“.

„Kada sam prije mjesec dana u Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti iznio ideju o osnivanju Matice crnogorske, pošto država neće da finasira Akademijine istraživačke i izdavačke programe, niko nije ni riječ izustio“.

Mijović je nagovijestio osnivanje Matice „Mi u Crnoj Gori koristimo svaku priliku da što više doznamo o djelatnosti Matice hrvatske, Matice srpske i Matice slovenske. Odasvud nam je obećana pomoć. Prvo ćemo sebi objasniti šta želimo, pa ćemo stupiti pred crnogorski narod s programom buduće Matice crno-

gorske. Nadamo se da će nam narod dati podršku i da ćemo pokrenuti veliku akciju njenog osnivanja“.

Kako se u štampi pojavilo nekoliko reagovanja povodom podsećanja na dane osnivanja Matice, razgovarao sam više puta sa svojim školskim drugom iz Cetinjske gimnazije, Strahinjom - Strajom Marovićem, da se nijesam nehotice nečim ogriješio o ulogu našeg pokojnog druga Pavla Spasića u osnivanju Matice. On mi je ponovio ono što sam više puta od njih čuo. Bili su stalno zajedno s Pavlom Mijovićem za vrijeme skupštine Matice hrvatske i razgovarali o prilikama u Crnoj Gori, pa i o mogućnosti osnivanja Matice. Tajnik Matice hrvatske je Maroviću donio Statut, koji je on, kao pravnik i Crnogorac, prilagodio prema svojim i Spasićevim saznanjima i poslao ga u Crnu Goru da eventualno posluži kao polazište za raspravu o ustrojstvu Matice crnogorske. Taj Statut je bio „materijal“ za raspravu u raznim sredinama u Crnoj Gori u toku 1992. i početkom 1993. godine, a naročito u Inicijativnoj grupi za osnivanje Matice.

U svojoj zavjetnoj ostavci na mjesto predsjednika Crnogorskog PEN centra Pavle Mijović kaže svjestan medene i gorke istine „metafore crnogorskog lučonoše“, ali „nijesam više u stanju da savjesno i potpuno udovoljavam svom zavjetu da ću ovoj našoj delicioznoj asocijaciji posvetiti čitav svoj preostali život“. To je Pavle pisao, već ozbiljno narušenog zdravlja, ali kako kaže „pri svijesti“ u februaru 1993. godine u vrijeme kada se vode polemike o Statutu buduće Matice i njenom sastavu.

Pavle Mijović je bio žustar i polemičan kao i obično. Zastupao je strožiju selekciju članstva i tezu da Matica treba da bude elitistička naučna organizacija, po sastavu i ustrojstvu slična akademiji nauka. Jedan broj nas je smatrao da bi Matica, kad se već osniva s tolikim zakašnjenjem, trebalo da bude moderan kulturni i naučni pokret koji bi okupio što više stvaralaca s ciljem odbrane identiteta i evropeizacije Crne Gore. Dogovorili smo se da udovoljimo jednoj i drugoj ideji i tako smo usaglasili Statut

Matrice crnogorske koji je jednoglasno usvojen na osnivačkoj skupštini Matice 22. maja 1993, na Cetinju. Statut je objavljen u prvom broju Godišnjaka Matice.

Pavle Mijović je bio borac u nauci i kulturi, pregalac s misijom. Osnovao je muzej, fakultet, PEN. Znao je da institucije traju. Zato se zalagao da Matica počiva na jakim temeljima da traje i proricao joj je takvu budućnost.

Pavle Mijović je veoma aktivno učestvovao na Inicijativnoj grupi u predlaganju čelnih ljudi Matice (predsednika, generalnog sekretara, potpredsednika, članova Upravnog odbora), autoritativno odbio svaku mogućnost njegovog izbora za predsednika i mogu da kažem da je bio veoma zadovoljan predloženim i izabranim sastavom rukovodstva Matice.

Na osnivačkoj Skupštini Matice počastvovan je pristupnom bešedom, čiji sadržaj neću komentarisati, već ćemo ga objaviti kao trajnu poruku Pavla Mijovića ondašnjim i budućim članovima Matice.

Ostaje mi da kažem da je Pavle Mijović bio član Odbora za nauku i jezik Matice crnogorske i da smo ga konsultovali i informisali o akcijama Matice i da se on uključivao koliko ga je zdravlje služilo. Šećam se da je obećao članak za Zbornik o crnogorskom štamparstvu. Kad smo ga Božina i ja pošetili u bolnici u Nikšiću, rekao nam je da je Zbornik dobar i da mu je žao što nije mogao da napiše prilog.

Pišući ovo saopštenje o Pavlu Mijoviću i Matici, nekako me je spontano šećanje odvelo u predjele šete i pijeteta. Da li ćemo se ikad dostojno odužiti onima članovima Matice kojih danas više nema među živima. Šetite se samo: Dušana Gvozdencića, Dragoja Živkovića, Božine Ivanovića, Veljka Milatovića, Svetlane Kane Radević, Čana Koprivice, Vojislava Nikčevića, Vinka Malaja, Muharema Dizdarevića, Ljuba Kapisode, Manje Radulović Vulić, Dimitrija Strika Krivokapića, Coka Marovića, Pavla Spasića, Veselina Raspopovića, Božidara Tadića, Vuka

---

Minića, Vuka Vukadinovića, Ilije Živkovića, Sava Vučkovića, Milana Vulovića, Jovana Vujadinovića, Veselina Đuranovića, Čeda Dragovića, Dragana Nikolića, Vukašina Mićunovića, Obrena Blagojevića, Vojislava Boljevića, Raška Vukosavovića, Dragana Kujovića i drugih koji su se s ponosom kazivali članovima Matice crnogorske i Matica njima ponosila. Zar ti ljudi ne zaslužuju da počivaju u nekom Panteonu, jer bi i šenama održavali vječni oganj crnogorski.